

Geskiedenis van Suid-Afrika

VOORTREKKERREEKS.

S. F. N. GIE.

Geskiedenis van Suid-Afrika

OF

Ons Verlede

DEUR

DR. S. F. N. GIE,

Sekretaris van Onderwys

Voorheen Professor in Geskiedenis
aan die
Uniwersiteit van Stellenbosch.

DEEL I, — 1795.

Met 'n Hoofstuk

oor die

AARDRYKSKUNDE VAN SUID-AFRIKA

deur

Dr. P. SERTON,

Professor in Aardrykskunde

aan die

Uniwersiteit van Stellenbosch.

TWEDE DRUK.

STELLENBOSCH :
PRO ECCLESIA-DRUKKERY, PASTORIESTRAAT.

1928.

Die Voortrekkerreeks Skool-handboeke.

Onder Redaksie van
Dr. E. C. PIENAAR.

Kopiereg Voorbehou.

INHOUDSOPGAWE.

Voorwoord.

BOEK I.

Die Beskawing op sy lang Ompad van die Mond van die Nyl na die Kus van Suid-Afrika.

HOOFSTUK I: *Die Beskawing en sy Eerste Uitbreiding.*

§ 1. Die Beskawing	3—4
§ 2. Die Bakermat van ons Beskawing	4—5
§ 3. Die Trek na die Noord-Weste	5—6
§ 4. Ons Voorouers	6—7
§ 5. Die Middeleeue	7—9

HOOFSTUK II: *Die Groot Ontdekkings.*

§ 1. Die Renaissance	10—12
§ 2. Die Portugese as Baanbrekers	12—14
§ 3. Die Omseiling van Afrika	14—15
§ 4. Die Seeweg na Indië gevind	15—20

HOOFSTUK III: *'n Eeu van Portugese Opperheerskappy.*

§ 1. Die Portugese op Reis na Indië	21—22
§ 2. Die Portugese aan die Kus van Suid-Afrika	22—25
§ 3. Die Historiese Betekenis van die Portugese Skipbreuke	25—26
§ 4. Die Portugese in ons Noordelike Binneland	26—28
§ 5. 'n Blik in die Toekoms	28—30

BOEK II.

Die Fondament vir 'n Beskaafde Europese Samelewing in Suid-Afrika word gelê.

HOOFSTUK I: *Engelse en Nederlanders kies die See.*

§ 1. Voorafgaande Gebeurtenisse en Aanleidende Oorsake	31—36
§ 2. Nederlanders en Engelse seil om die Kaap	36—39
§ 3. Engels-Nederlandse Organisasie en Konkurensie	39—44

INHOUD.

	bls.
HOOFSTUK II: <i>Die Suidhoek van Afrika vir die Europese Beskawing diensbaar gemaak.</i>	
§ 1. Waarom die Nederlanders en die Engelse ons Kus nie vermy het nie	45—46
§ 2. Die Omgewing van die Kaap word gereeld besoek	46—47
§ 3. Die Oorgang tot 'n Permanente Neersetting	47—50
HOOFSTUK III: <i>Jan van Riebeeck en sy Tydgenote.</i>	
§ 1. Jan van Riebeeck se Voorgeskiedenis en sy Reis na die Kaap	51—53
§ 2. Die Geboortedag van Suid-Afrika in die Ontwikkelingsgeskiedenis van die Nederlandse Volk	53—55
HOOFSTUK IV: <i>Die Kaap, 'n Beamptepos (1652 — 1656).</i>	
§ 1. Die Voorgeskrewe Taak	56—57
§ 2. 'n Swaar Begin	57—58
§ 3. Koers Gekry	58—62
§ 4. Die Onopgeloste Kosprobleem	62—63
§ 5. Die Vleiskwessie	63—67
§ 6. Die Koringkwessie	67—69
HOOFSTUK V: <i>Die Kaap word 'n Kolonie (1657 — 1662).</i>	
§ 1. Die Eerste Vryburgers	70—73
§ 2. Die Naturellekwessie	73—78
§ 3. Regering en Koloniste	78—83
§ 4. Die Laaste jare van Jan van Riebeeck se Regeringstyd	83—87
HOOFSTUK VI: <i>Die Interim tussen Jan van Riebeeck en Simon van der Stel (1662 — 1679).</i>	
§ 1. Kommandeurs en Goewerneurs	88
§ 2. Die Buiteland	88—91
§ 3. Die Naturel	91—93
§ 4. Kolonisasie	93—95
§ 5. Konstitusionele Ontwikkeling	95—97
§ 6. 'n Kykie Agteruit en Vorentoe	98

INHOUD.

BOEK III.

'n Eeu van Groei en Uitbreiding (1679 — 1779).

DEEL A.

GROEI EN WOELING (1679 — 1707).

		bls.
HOOFSTUK I:	<i>Simon van der Stel (1679 — 1699).</i>	
§ 1.	Simon van der Stel en sy Famielie	101
§ 2.	Kolonisasie tot 1687	101—104
§ 3.	Konstitusionele Ontwikkeling	104—107
§ 4.	Die Buiteland	107—110
§ 5.	Die Hugenote in Suid-Afrika	110—114
§ 6.	Naturelle en Reise	114—117
§ 7.	Die Laaste jare van Simon van der Stel se Bewind	118—120
HOOFSTUK II:	<i>Willem Adriaan van der Stel (1699 — 1707).</i>	
§ 1.	Voor die Storm	121—124
§ 2.	Die Verset van die Burgers	125—128
§ 3.	Teenmaatreëls van die Goewerneur	128—134
§ 4.	Die Val van Willem Adriaan van der Stel	134—136
§ 5.	Wese en Betekenis van die Stryd	136—139
§ 6.	Gevolge van die Stryd	139—140
§ 7.	Die Kaapse Samelewing aan die Begin van die Agtiende Eeu	140—150

DEEL B.

DIE EERSTE GROOT TREK (1707 — 1779).

HOOFSTUK III: *Rustige Arbeid en Stille Uitbreiding (1707 — 1751).*

§ 1.	Die Buiteland	152—156
§ 2.	Goewerneurs en 'n Man van Betekenis	156—158
§ 3.	Die Ekonomiese Grondslag van die Kaapse Samelewing	158—166
§ 4.	Kolonisasie en Uitbreiding	166—172
§ 5.	Die Kerklike en Konstitusionele Fondament waarop die Uitbreiding berus het	172—174

INHOUD.

	bls.
HOOFSTUK IV: <i>Die Gees van die Agtiende Eeu.</i>	
§ 1. Die Pruiketyd	175—178
§ 2. Die Engels-Franse Konflik	178—183
HOOFSTUK V: <i>Die Derde Kwart van die Agtiende Eeu in Suid-Afrika.</i>	
§ 1. 'n Goeie Goewerneur	184—185
§ 2. Reëls en Regulasies	185—186
§ 3. Ekonomiese Bloci	186—187
§ 4. Die Binneland	187—189
§ 5. Die Uitbreiding vind sy Afsluiting onder 'n nuwe Goewerneur	190—192

BOEK IV.

Die Begin van die Rewolusionêre Tydperk, 1779 — 1795.

HOOFSTUK I: <i>Die Eerste Skokke en 'n Rustyd (1779 — 1791).</i>	
§ 1. Nuwe Idees	194—198
§ 2. Die Amerikaanse Vryheids-oorlog	198—204
§ 3. Politieke Woeling onder die Suid-Afrikaanse Koloniste	205—211
§ 4. Tien Vet Jare, 1781 — 1791, — die laaste Opflukking	211—215
§ 5. Die Eerste Botsing met die Bantoe	215—221
HOOFSTUK II: <i>Die Groot Ineenstorting in Europa.</i>	
§ 1. Die Voorgeskiedenis van die Franse Omwenteling	222—226
§ 2. Die State-Generaal en Nasionale Vergadering	226—230
§ 3. Die Wetgewende Vergadering	230—234
§ 4. Die Nasionale Konvensie	234—236
§ 5. Die Skrikbewind	236—240
§ 6. Frankryk kom tot Inwendige Stabiliteit	240—242
HOOFSTUK III: <i>Die Groot Ineenstorting in Suid-Afrika.</i>	
§ 1. Ekonomiese Bankrotskap	243—248
§ 2. Die Politieke Débaacle	248—251
§ 3. Die Verowering van die Kaap	251—253
§ 4. Slot	253—254

Die Aardrykskundige Grondslag van ons Geskiedenis	257—276

VOORWOORD.

Die Afbakening van ons Werk.

Het ons al daarvoor nagedink dat as ons van die *Geskiedenis van Suid-Afrika* praat, ons 'n heeltemal ongewone betekenis aan die woord *Suid-Afrika* gee? Ons verstaan dan nie meer daaronder die land self nie; want dit sou veronderstel dat die geskiedskrywer moet nagaan, hoe ons berge en vlaktes geword het wat hulle vandag is, hoe ons riviere hulle rigting en ons kus sy afbakening gekry het, en miskien ook hoe ons plante en bome ontstaan en ontwikkel het. Dit alles val egter buite sy bestek. Daarvoor moet geoloë, plantkundiges en ander natuurvorsers inligting verskaf.

Waar begin dan ons werk en waar hou dit op?

Iemand sal miskien antwoord: die studieveld van die Geskiedenis is die verlede van die mensdom. As dit waar is, dan sou ons in hierdie geval moet begin met die eerste redelike wesens wat in Suid-Afrika geleef het, en ons sou die lotgevalle moes nagaan van al die rasse wat hier gewoon het of nog woon. In die eerste plek is dit natuurlik nie moontlik nie. Ons weet selfs nie wie die eerste bewoners van Suid-Afrika was nie. Die skerp-gemaakte klippe, wat hulle in duisende nagelaat het, toon wel aan dat hulle op 'n baie primitiewe ontwikkelingstrap gestaan het, maar wie sal dit waag om met sulke gegewens hulle geskiedenis te skrywe? En ons kennis van die Boesmans, Hottentots en Kaffers is ook te beperk daarvoor! Hulle afkoms is duister, van hulle lotgevalle vóór die ontdekking van die Kaap weet ons feitlik niks, en hulle geskiedenis, selfs na die tyd is in baie opsigte onseker en onvolledig.

Ons moet dus ons taak nog verder inkrimp, en ons het ook die reg daartoe. Die ongeletterde en barbaarse mensemassas van die wêreld is by uitstek die wetenskaplike arbeidsveld van etnografe en etnoloë; die historikus, daarenteen, bepaal hom veral by die beskaafde volke. Sy hoofdoel is om die hedendaagse beskawing uit die verlede te verklaar, en daarom mag en moet hy hom grotendeels tot die draers van dié beskawing bepaal.

VOORWOORD.

Ons kan dus sê dat onder die *Geskiedenis van Suid-Afrika* moet verstaan word die *Geskiedenis van die Europese beskawing in Suid-Afrika*. Binne hierdie duidelike omlyning sien ons nou ons werk voor ons lê, maar laat ons daarby ook gewaarsku wees teen 'n te beperkte opvatting daarvan. Suid-Afrika, aardrykskundig beskou, is wel nie ons ondersoekings-terrein nie, maar die natuurkragte en natuurverskynsels, waaraan die aardrykskunde sy aandag gee, het 'n geweldige invloed op die geskiedenis ook van ons beskawing uitgeoefen. Van ons land self, met sy wye vlaktes en hoë bergreekse, met die winde wat daaroor waai en met die see wat sy kus bespoel, sal ons gedurig moet kennis dra, en ons sal duideliker leer insien hoe ons stoflik en geestelik in hom gewortel is. "Kinders van Suid-Afrika" noem ons ons met trots, maar verstaan ons ook wat die woorde beteken? Verder moet begryp word dat ofskoon die grootste gedeelte van die ontwikkeling van die Naturel buitekant ons studie val, hy die Europese beskawing hier voortdurend beïnvloed het en langsamerhand ook daarin opgeneem word. En eindelik wil ons met nadruk daarop wys dat dit onmoontlik is om met die Beskawings-Geskiedenis van Suid-Afrika in Suid-Afrika te begin, of om buiten rekening te laat die kontak wat altyd bestaan het tussen die witman in sy nuwe geboorteland en die ou kultuurkringe oor die see.

Die Doel en Waarde van ons Studie.

Party mense meen dat die Geskiedenis alleen geleer en geles moet word om vaderlandsliefde aan te kweek, en hulle vind die idealisering van helde en heldedade uit die eie volksverlede daarvoor besonder diensbaar en geskik. Daarby kom dan nog dat, aangesien oorloë altyd 'n groot indruk op die menslike gemoed maak, die oorloë van die verlede dik onderstreep word en aan die vegters die ereplek op die historie-rolle afgestaan word. Nou is dit seker waar, dat "die helde van die voorgeslag" met hul "dade wat soos donder slaan" ons harte vinniger laat klop, ons wilskrag vir die diens van ons volk versterk en ons gedagtes 'n hoër vlug laat neem; en in Suid-Afrika, waar die beskawing dikwels bedreig is, somtyds in 'n stryd op lewe en dood, deur 'n byna onstuitbare vloed van woeste heidendom, en waar 'n eie inheemse kultuur met moeite en worsteling gebore word, is dit goed begryplik dat die Geskiedenis veel van oorlog en wrywing moet gewag maak. Die stemme uit ons verlede dus, wat van stryd en individuele heldhaftigheid getuig, mag nie versmoor word nie; hulle sal ons leer om Suid-Afrika, wat deur hulle dapperheid ons land geword het en waarvan ons na liggaam en gees 'n deel is, lief

VOORWOORD.

te hê en te dien. Maar naas hierdie geweldige tone is daar ander stemme, minder duidelik en hoorbaar, waarvoor ons ore moet oopgemaak word, want in hulle, nie minder gebiedend as in die strydrop van 'n held nie, spreek die verlede ook tot ons, en hierdie sagte fluisterings wat oor ons vlaktes suis, openbaar miskien die diepste waarheid en waarde van ons geskiedenis.

Laat ons dit ophelder.

Ons woon hier in 'n heerlike land, hard as hy die stryd aanbind, maar ook gasvry en vriendelik — nes die volk wat hy dra. Ons lewe in 'n rustige en ordelike staat, waar 'n ruime mate van maatskaplike en politieke vryheid aangetref word. Ons volk is, betreklik gesproke, welvarend en gesond. Al dié dinge vorm ons erfenis uit die verlede. En nou kom twee vrae: Aan wie is ons die erfenis verskuldig, en hoe moet ons dit aanvaar? By die beantwoording van die eerste vraag sal ons natuurlik dink aan die groot en bekende figure, helde van die daad en van die woord; maar terwyl ons hulle die eer gee wat hulle toekom, sal ons ook in herinnering moet bring die ongenoemde duisende, die breë volksmassas, ons direkte voorouers, wat deur geslagte heen, dag na dag, hulle eenvoudige pligte nagekom het. Hulle werk, hulle hooghou van die eer van die witman, hulle moed en geduld en vryheidsin is dit veral gewees, wat 'n Suid-Afrika aan ons gegee het, waarin ons gelukkig en vry en, in die beste sin van die woord, ryk kan wees.

“Erf'nis van hul moed en trou
is die grond waarop ons bou,
juigend tot die hemelblou:
Vryheid! Vryheid!”

Dit is byna nie nodig om hierna nog na 'n antwoord op die tweede vraag te soek nie. Wie in hierdie gees die Geskiedenis beoefen, sal wel die waarde daarvan besef en met dankbaarheid die erfenis van die vadere aanvaar; maar 'n paar ophelderinge is miskien tog nog wenslik.

As die studie van ons vak alleen gaan uitloop op sentimentele of grootpraterige bewondering, dan het ons nog nie ver gevorder nie. Die Geskiedenis moet 'n besielende invloed uitoefen, dit moet geesdrif wek, maar dié geesdrif moet 'n duidelike doel hê. Ons kan die tweede vraag in 'n ander vorm herhaal: Welke lewensdoel stel die Geskiedenis voor ons? Laat ons weer aan ons groot erfenis dink, maar dit nou beter omskrywe as ons plek in 'n beskaafde samelewing. Geen-een van ons staan los in die wêreld nie. Na alle kante toe om ons heen is bande wat ons bind en pligte wat ons roep, pligte teenoor die gemeenskap wat

VOORWOORD.

ons nie mag ontwyk nie, omdat die gemeenskap ook ons regte vir ons verseker. Deur menigvuldige bewuste of onbewuste verhoudinge tot die Famielie, die Kerk, die Staat, ens., word ons lewe en werk, ons vooruitgang en plesier, selfs ons besit, moontlik gemaak; maar ook hierdie verhoudinge en die voordele en verantwoordelikhede wat met hulle saamhang, is erfgoed. Ons hele beskaafde lewe is die resultaat van voortgesette koöperasie vanaf die vroegste tye; ons pluk die vrugte van die gesamentlike arbeid van die hele verlede.

In hierdie gekompliseerde samelewing, in hierdie doolhof van persoonlike en maatskaplike pligte en regte, moet ons ons weg vind, en daarby is die Geskiedenis 'n leermeesteres wat ons nie alleen sal vermaan nie, maar wat ons ook inligting sal gee. Met die grootste beslistheid sal sy aan ons sê dat elke burger van 'n beskaafde land sy lewe moet inrig, nie volgens die eise van 'n kleinsielige en kortsigtige selfsugtigheid nie, maar met sy oog ook gerig op die welsyn van die gemeenskap en op die toekoms, — veral omdat so veel van wat hy miskien as sy eien- dom beskou, aan hom toevertrou of deur hom geërf is. Verder sal sy hom daaraan herinner dat die groot volkserfenis, 'n deel waarvan in sy hande berus, deur inspanning versamel is, en dat hy dit dus aktief in ontvangs moet neem. Die selfsugtige of lui mens mag nie oor vaderlandsliefde en die roemryke verlede van sy volk saampraat nie; hy het sy geboortereg vir 'n bordvol lensiesop verkoop. Na hierdie vermaning sal die Geskiedenis dan die ingewikkelde verhoudinge, waardeur die enkeling omring is, in hulle wording en ontwikkeling, d.w.s., in hulle mees begryplike vorm, aan hom openbaar en hom laat lig sien waar vroeër duisternis vir hom was.

Wie die Geskiedenis uit hierdie standpunt en met sulke verwagtings wil bestudeer, stel 'n hoë doel voor hom; wie onderneem om hom deur die skrywe van 'n boek daarby behulpsaam te wees, aanvaar 'n moeilike taak. Ons is intussen daarvan bewus dat hierdie werkie, as gevolg van sy beperkte omvang alleen, — om van ander gebreke en tekortkominge nie te praat nie, — die hoë doel, waarna die skrywer ook as student streef, nie kan benader nie. Ons vertrou egter dat dit daartoe sal bydra om die raad van Oom Gert in Leipoldt se groot gedig 'n vaste plek in die onderwys van die Geskiedenis in Suid-Afrika te gee:

“ . . . . . Dis nooit te laat nie om daarvan
Te leer en van gebruik te maak, veral
Vir julle, jong'ling-mense. *Hou maar vas*
Aan wat ons het, en staan orent, en neem
Jul aandeel aan ons nasie.”

VOORWOORD.

Dáár is op slot van sake die lewensdoel wat die Geskiedenis aan ons gee:

Ons aandeel aan ons nasie neem!

En langs dié weg dan ook, die weg wat deur die woorde: "Begin te Jerusalem," aangedui is:

Ons aandeel aan die groter kultuurwêreld, waartoe juis ons burgerskap van 'n eie beskaafde staat ons toegang verleen!